

Zorunlu Göçün Suriyeli Kadınların Dini Yaşamına Etkisi: Ankara Örneği

Problems Encountered by Syrian Women in the Forced Migration
Process and Social Change: The Case of Ankara Province

Halide Nur ÖZÜDOĞRU ERDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü,
nurhalide42@gmail.com, Orcid ID 0000-0002-2378-9425

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi – Date Received	31 Ocak / January 2022
Kabul Tarihi – Date Accepted	20 Mart / March 2022
Yayın Tarihi – Date Published	23 Mart / March 2022
Yayın Sezonu	Mart
Pub Date Season	March

Atıf / Cite as: Özudoğru Erdoğan, H. N. (2022), Zorunlu Göçün Suriyeli Kadınların Dini Yaşamına Etkisi: Ankara Örneği/Problems Encountered by Syrian Women in the Forced Migration Process and Social Change: The Case of Ankara Province. Turkish Academic Research Review, 7 (1), 315-337. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/68995/1065871>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Zorunlu Göçün Suriyeli Kadınların Dini Yaşamına Etkisi: Ankara Örneği

Halide Nur ÖZÜDOĞRU ERDOĞAN

Öz

Göç, ekonomik, siyasi veya bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan yer değiştirme hareketidir. Göçle yaşanan bu yer değişimi, sadece mekansal bir değişme olmayıp hem ev sahibi hem de misafir ülkelerin ekonomik, politik, sosyal, kültürel, hukuki ve dini hayatın değişmesine neden olmaktadır. 2011 yılında Tunus'ta başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan kitlesel eylemlerden sonra Suriye'de karışıklıklar yaşanmaya başlamıştır. Suriye'de yaşanan iç savaşla birlikte yüz binlerce insan canlarını kurtarmak için ülkeden göç etmiştir. Suriye iç savaşı sonrasında ülkelerinden göç etmeye mecbur bırakılan Suriyelilerin göçleri literatürde, zorunlu göç kapsamındadır. Zorunlu göç, insanların hayatta kalmak için çatışma, doğal afetler, kıtlık, salgın hastalık, etnik baskılar veya diğer sosyal, ekonomik ve siyasi nedenlerle topluca yer değiştirmesidir. Zorunlu olarak göç eden Suriye nüfusunun yarısını ise kadınlar oluşturmaktadır. Bu çalışma, göç ile birlikte hızlı sosyal değişim sürecine girmiş ve bu sürecin farklı etkilerini hala yaşayan Ankara'daki Suriyeli kadınların dinsel hayatlarını konu edinmiştir. Bu araştırmada amaç, Ankara'ya göç eden ve Mamak, Altındağ, Yenimahalle, Keçiören ilçelerinde ikamet eden Suriyeli kadınların, demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerini, göç öncesi ve sonrasında dini düşünce, tutum ve davranışlarında meydana gelen değişimleri incelemektir. Bu araştırmada, gözlem, görüşme ve döküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Derinlemesine mülakatlar ve katılımlı gözlemler ile veriler toplanmıştır. Zorunlu olarak Türkiye'ye göç etmiş ve Ankara'da ikamet eden Suriyeli 20 kadınla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, 45 dakika ile 3 saat aralığında değişmektedir. Ayrıca sahada bulunulan süre içerisinde çalışma yürütölen toplumsal grupla kısmi zaman geçirilmiştir. Araştırma sonucunda zorunlu göçün kadın katılımcıların hayatında dini, sosyal, kültürel yapılarına ilişkin etkiler meydana getirdiği görölmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dini Hayat, Göç, Kadın, Savaş, Suriyeli Kadın

Problems Encountered by Syrian Women in the Forced Migration Process and Social Change: The Case of Ankara Province

Abstract

Migration is the movement of displacement from one place to another for economic, political or individual reasons. This displacement with migration is not only a spatial change, but also causes changes in the economic, political, social, cultural, legal and religious life of both the host and guest countries. After the mass actions that started in Tunisia in 2011 and called the Arab Spring, turmoil began to occur in Syria. With

the civil war in Syria, hundreds of thousands of people immigrated from the country to save their lives. The migration of Syrians who were forced to migrate from their countries after the Syrian civil war is within the scope of forced migration in the literature. Forced migration is the collective displacement of people for survival, due to conflict, natural disasters, famine, epidemics, ethnic oppression, or other social, economic, and political reasons. Half of the Syrian population who migrated forcibly is women. This study deals with the religious life of Syrian women in Ankara, who have entered the process of rapid social change with migration and are still experiencing the different effects of this process. The aim of this research is to examine the demographic, economic and socio-cultural characteristics of Syrian women who migrated to Ankara and reside in the districts of Mamak, Altındağ, Yenimahalle, Keçiören, and the changes in their religious thoughts, attitudes and behaviors before and after migration. In this research, qualitative data collection methods such as observation, interview and document analysis were used. Data were collected through in-depth interviews and participatory observations. In-depth interviews were conducted with 20 Syrian women who had immigrated to Turkey and resided in Ankara. Interviews range from 45 minutes to 3 hours. In addition, some time was spent with the social group working in the field. As a result of the research, it was seen that forced migration had effects on the lives of female participants regarding their religious, social and cultural structures.

Key Words: Religious Life, Migration, Women, War, Syrian Women

Structured Abstract

After the mass actions that started in Tunisia in 2011 and called the Arab Spring, turmoil began to occur in Syria. With the civil war in Syria, hundreds of thousands of people immigrated from the country to save their lives. Half of the Syrian population who migrated forcibly is women. This study deals with the religious life of Syrian women in Ankara, who have entered the process of rapid social change with migration and are still experiencing the different effects of this process. The aim of this research is to examine the demographic, economic and socio-cultural characteristics of Syrian immigrant women who migrated to Ankara and reside in the districts of Mamak, Altındağ, Yenimahalle, Keçiören, and the changes in their religious thoughts, attitudes and behaviors before and after migration. In this study, in which qualitative research methods were used, in-depth interviews were conducted with 20 Syrian migrant women who had migrated to Turkey and resided in Ankara. Interviews range from 45 minutes to 3 hours. In addition, some time was spent with the social group working in the field.

Descriptive analysis method was used in the analysis of the data. It is thought that the most appropriate and convenient method for the research to reach its intended goals is the qualitative research method. Qualitative research, in which a process is followed to reveal perceptions and events in a realistic and holistic way in the natural environment, are studies in which human meanings are interpreted by the researcher. Qualitative interview is important in that it helps the researcher to collect important and detailed information. In-depth interview was preferred in order to provide comprehensive information on the subject and to allow people to deal with all aspects of the subject in their natural environment.

It is seen that the first places where female participants received religious education in their countries are families and schools. The family has a dominant influence on the religious identity of the child. It is seen that the first places where female participants received religious education in their countries are families and schools. The first source of religious education is the mother and father, that is, the family institution. All of the Syrian women we interviewed stated that they first received their

religious education from their families. In particular, it is seen that the family has a dominant effect on the religious identity of the child. Schools in Syria constitute one of the centers of religious education. Women follow the path of consulting people whose religious knowledge they trust or referring to books for the solution of the religious problems they face. The women stated that they came together with their neighbors to organize a religious conversation and a hatim program, so that they both socialized and gained knowledge.

In general, there was no disbelief in the principles of faith of Syrian women. As a result of the interviews and observations, there was no disbelief in the principles of faith among the female participants in general. In fact, they had difficulty in making sense of such questions, and it was observed that they found it strange. All of the participants declared that they are Muslims. All of the immigrant women stated that they believed in Allah and had a belief in the afterlife. They either accept the events that happened to women during the difficult process of migration as a test or question their fate. Women prefer to be treated by getting support from the Qur'an and prayer in order to cope with the problems arising from migration and to protect themselves from psychological discomfort.

Syrian women think that prayer should be performed. However, there were also some who stated that they did not pray regularly. It is seen that holidays are one of the most important socialization tools in Syria. However, it is not possible to participate in the Eid prayer. While it was determined that some of the participants did Hajj and Umrah, it was seen that a significant part of them could not (despite their desires). It is seen that the tendency of sacrificing on behalf of Syrian women is not common. Some of the participants stated that they only fasted in Ramadan, which is obligatory, as well as those who did it on some days other than Ramadan, or who said that their health did not allow it, although they wanted to do so due to illness. There is no difference between before and after migration. All of the participants stated that they want to give regular zakat and charity. It has been observed that the foreign socio-cultural environment in which they are currently living due to forced migration affects the subjective religiosity perceptions of some immigrant participants in a positive or negative way or does not make a change.

Women state that their socio-cultural life has changed before and after migration, and that they and their daughters are affected by life in Turkey. Along with migration, there has been a change in clothing styles. When women compare their countries with Turkey, they find women free. They also stated that they could freely practice their religious practices while in Turkey. While some of the women are uneasy about leaving here and going to Europe, some of them prefer it for educational and economic reasons. The thought of their families breaking up or their children assimilating in that society hinders the idea of immigration to Europe. The fact that features such as being in contact with close relatives, common cultural environment, and common religious belief while in Turkey are not in Europe are seen as factors that push people to stay here. There, they are worried about the family being thrown away. In other words, the participants see religion not only as a means of religious identity, but also as the main factor of socio-cultural identity. As a result, there have been differences in the religious attitudes, understandings and practices of Syrian women before and after migration. With the studies to be carried out by the experts of the subject, morally empowering solutions should be produced that support the development of women who have been subjected to forced migration and facilitate their integration into society.

Giriş

Göç, toplumsal değişimin en başat aktörlerinden biridir. Tüm dünyada yükselen uluslararası göç hareketleri bütün toplumsal kurumları ilgilendiren bir olguya dönüşmüştür. Öyle ki ulus devletlerin en temel özelliği olan homojen toplum modelleri git gide değişmekte ve çok kimlikli/kültürlü toplumlar yoğunluk kazanmaktadır. 2011 yılında başlayan iç savaştan sonra Suriyeliler, ülkelerini terk edip komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Suriye iç savaşı sonrasında ülkelerinden göç etmeye mecbur bırakılan Suriyelilerin göçleri literatürde zorunlu göç kapsamındadır. Zorunlu göç, insanların hayatta kalmak için çatışma, doğal afetler, kıtlık, salgın hastalık, etnik baskılar veya diğer sosyal, ekonomik ve siyasal nedenlerle topluca yer değiştirmesidir. Türkiye, bu insani krize çözüm olarak Suriye halkına açık kapı politikası izleyerek geçici koruma sağlamıştır. Bu göçten etkilenen en önemli dezavantajlı grup, kadınlar ve çocuklar olmuştur. Türkiye’de kayıt altına alınmış geçici koruma statüsündeki Suriyeli kadınların oranı, toplam Suriyeli sayısının % 46,2’ sini oluşturmaktadır. Türkiye’ye göç edenlerin illere göre dağılımı incelendiğinde, Ankara’da % 1,75 ile 100.776’dır (İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı).

Araştırmada göçle beraber, dinin Suriyeli kadınların hayatına yansıma biçimi, göç öncesi ve sonrasında yaşanan değişim ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada zorunlu göçün beraberinde getirdiği değişimin kadınların dinsel yaşamına etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Makalenin Suriyeli kadın dini hayatlarıyla ilgili daha sağlıklı değerlendirmelere katkı sunması beklenmektedir. Literatürde göçün kadınsallaşması kavramının gittikçe yer edinmeye başladığı göz önünde bulundurulduğunda bu konunun önemi daha iyi kavranabilmektedir. Göçün kadın ve onun dini hayatı üzerindeki etkileri son yıllarda sosyoloji/din sosyolojisi çalışmalarında daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Din sosyolojisi veya din psikolojisi literatürü tarandığında göçmen kadınlar ve din ilişkisine dair çalışmalar bulunmaktadır. Akkır (2019), Suriyeli kadınların ülkelerinde iken camiye gitmediklerini, Türkiye’ye gelince dini eğitim için camiye kullandıklarını, caminin, kadınların toplanıp dersler yapabildikleri yer olma özelliği de taşıdığını tespit etmiştir. Erkan (2016), Suriye ile Türk toplumunun din algısı ve yaşam biçiminin farklılaştığını belirtmiştir. Göçmenlerin Türk toplumuna ve kültürüne uyum sağlayabilmek için değişmeye başladıklarını tespit etmiştir. Yaralıoğlu (2019), kadınların göçle birlikte dini sosyalleşmenin etkisiyle görüşlerinin değiştiğini, Türkiye’de kadın haklarına yönelik oluşturulan kanunların varlığının Suriyeli kadınları cesaretlendirdiğini tespit etmiştir. Sağır (2018), çeşitli travmatik olaylar yaşamış Suriyeli kadın katılımcıların

zor olaylar karşısında dinden teselli bulduklarını, sorumluluğu kendilerine yüklediklerini tespit etmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Göç, Kadın ve Din

Dünya gündeminde yer tutan göç kavramı, dünyanın nüfus dağılımını, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi yapısını şekillendiren önemli bir olgudur. Göç, insanların yaşadıkları ülke, bölge ya da yerleşim yerinden bir başkasına gitme süreci olarak tanımlanabilir. Göç eden kişiler yeni yerleştikleri alana kalıcı ya da büyük oranda kalıcı olabilecek şekilde gelmişlerdir. Türkiye, başlangıçta yaşanan kitlesel akının geçici bir durum olduğu, iç savaşın sona ermesiyle birlikte Suriyelilerin ülkelerine döneceklerini düşünerek hareket etmiş ve politikalarını bu doğrultuda şekillendirmiştir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanuna istinaden çıkarılan “6883 Sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği”ne göre ülkemizde bulunan Suriye vatandaşlarının hukuki statüsü “geçici korunan” veya “geçici koruma altında olanlardır” (Geçici Koruma Yönetmeliği). Bu yönetmelik uyarınca geçici koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma olarak tanımlanmıştır (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı).

Göçmen, çoğu zaman ekonomik gerekçelerle, ülkesini gönüllü olarak terk ederek başka bir ülkeye, o ülke yetkililerinin bilgi ve izni ile yerleşen kişidir. Göçmen, yaşadığı ülkesini kendi isteğiyle daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla terk eden kişi olarak kabul edilirken, mülteci ülkesini zorunlu sebeplerden dolayı terk eden kişi olarak görülür. Göçmen açısından göç, yaşadığı coğrafî çevreyi değiştirmek, sosyalleştiği sosyo-kültürel unsurlardan uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Göçle yaşanan bu yer değişimi, sadece nüfus hareketliliği değil, aynı zamanda kültürel, ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve hukuki bir değişimdir (Eyüpoğlu, Yıldız, 2016, 163-164). Bu bağlamda göç, sadece fiziksel mekanın değiştirilmesi değil hem göç eden hem de göç kabul eden toplumun dini, sosyo-kültürel, ekonomik, psikolojik yaşamını değiştirerek yeni bir toplumsal yapının ortaya çıkması demektir (Çapcıoğlu, Akın, Akyüz, 2018, 598). Göç eden birey veya toplum, psiko-sosyal ve kültürel dünyalar arasında da bir etkileşim ve geçiş yaşamaktadır. Çünkü, göçmenler, gittikleri yerlere beraberinde kendi kültür, gelenek, dil ve dini inanışları da taşır.

Castles ve Miller (2008, 45-50), göç eden insanların kendilerine ait dini inanç, gelenek ve alışkanlıkları ile farklı bir toplumdaki geldiklerini, misafir ülkelerde kendi kültür ve dillerini en az birkaç kuşak boyunca koruduklarını belirtmektedir. Din, insanın kainatı anlamlı olacak şekilde tanımlama çabası ve insan ve toplum yaşamının vazgeçilmez değer sistemidir (Berger, 1995, 465, Akgül, 2002, 25). Din, hem toplumsal hayatı hem de bireyleri etkileyen toplumsal değişim süreçlerinde önemli rol oynayan önemli bir kurumdur (Okumuş, 2006, 97). Zaten dini toplumdaki bağımsız düşünmek mümkün değildir (Abuzer, 2011, 146; Bilgin, 2013, 108). Din, kültürün tüm öğelerine sızan özelliğiyle, inanan ve inanmayan herkesin gündelik yaşamını etkiler. Dinin, dini pratiklerin toplumsal yapının gündelik hayatına sinen bir yapısı vardır. Bu anlamda dini hayatlardaki farklılıkların yansımalarını göstermek din sosyolojisi açısından önemlidir (Subaşı, 2001, 240). Savaş nedeniyle yapılan zorunlu göçlerde başa çıkılması zor birçok problem yaşanabilmektedir. Din, göçmenler arasında birleştirici güç oluşturmakta, onların yabancı toplumda yer edinme ve tutunma çabalarında dağılımı önleyen mekanizma olabilmektedir. Hem kültürel hem de duygusal olarak iki toplum arasında yakınlaştırıcı bir unsur olan din, toplumları birleştiren bir referans kaynağı olarak görülebilir. Din, göçmenin ev sahibi toplumda daha önce tecrübe etmediği belirsizlikler, riskler ve güvensizliklere karşı güven alanı oluşturmaktadır. Bununla birlikte, göç sürecinde göç eden bireyler, yeni toplumla etkileşimleri sayesinde algı, tutum, davranış ve dini yaşayışlarında değişime maruz kalabilmektedir. Göçmenlerin sahip olduğu din, ev sahibi toplumun inancı ile aynı olsa bile dini algı, yaşayış biçimi, tutumları, değişiklik gösterebilir. Hatta göçmenlerin göç öncesi ve sonrası sahip olduğu din algısı ve yaşantı biçimi de değişebilir. Göç ve din ilişkisi tek yapılmayan, karmaşık, çok fonksiyonlu, dinamik bir konudur (Kırman, 2020, 26). Göçün toplumsal yapı üzerindeki etkisi kadar aile, kadın ve çocuk üzerindeki etkisi de büyük olmuştur. Artık kadınlar, çoğu göç biçimlerinde etkin bir rol oynamakta ve sayıca fazla olmalarından dolayı daha görünür olmaktadır. Göçün toplumsal cinsiyet bağlamıyla ele alınmasını ifade eden göçün kadınsallaşması, son yıllarda zorunlu göçlerde ön plana çıkan başka bir olgudur. Kadın ve erkek şeklindeki iki biyolojik türü tanımlayan cinsiyet kavramı sosyo-kültürel anlam, beklenti ve rol biçimleriyle yeniden şekillenerek toplumsal cinsiyet kavramının da temelini oluşturmuştur (Çelik, Şahin, 2006-2009, 142). Bazı çalışmalar da feminenlik düzeyi ve dindarlık arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu ve feminenliğin dine karşı tutumlardaki anahtar kavram olduğunu savunmuştur (Francis, L.J., Wilcox, C., 1998, 465). Kadının dindarlığı, sahip olduğu toplumsal kimlik ve konumdan dolayı, erkeğin dindarlığından bireysel ve toplumsal düzeylerde farklı boyutlar taşır. Kadınların toplumda üstlendiği roller, toplumsal ilişkileri, entelektüel düzeyleri, eğitim

durumları, erkek aktörlerle etkileşimleri, aile, iş yeri ve sokaktaki statü ve pozisyonları, köylü ve şehirli veya kentli oluşları gibi durumları; onların dinî zihniyet, tutum ve fiillerinin meydana gelişinde etkide bulunur (Okumuş, 2020, 135). Göçün kadınlaştığı bu dönemde kadın dindarlığı, kadınların göçle birlikte dini tutum ve düşünceleri önemli hale gelmektedir.

Yöntem

Bu araştırmadaki amaç, Suriyeli kadınların yaşadıkları tecrübenin, dini düşünce, inanç ve pratikler üzerindeki etkisi ve yaşadıkları değişimleri ortaya koymaktır. Bu araştırmada, gözlem, görüşme ve döküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Derinlemesine mülakatlar ve katılımlı gözlemler ile veriler toplanmıştır. Araştırma alanı Ankara ili Yenimahalle, Mamak, Keçiören ve Altındağ ilçeleri ile sınırlıdır.

Veri Toplama Teknikleri

Araştırmanın hedeflenen amaçlarına ulaşmasında en uygun ve elverişli yöntemin nitel araştırma yöntemi olduğu düşünülmüştür. Algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği nitel araştırmalar, insana ait anlamların araştırmacı tarafından yorumlandığı çalışmalardır. Nitel görüşme, araştırmacının önemli ve detaylı bilgiler toplamasına yardımcı olması bakımından önemlilik arz eder. Derinlemesine görüşme, konu ile ilgili kapsamlı bilgiler toplanmasını sağlaması (Tekin, 2006, 101), insanların kendi doğal ortamlarında konunun tüm boyutlarıyla ele alınmasına imkan vermesi amacıyla tercih edilmiştir (Güçlü, 2019, 144-145). Derinlemesine görüşmeler araştırmacıya katılımcıların duygu durumlarını gözlemlene imkanı veren nitel yöntemin en güçlü tekniklerinden biridir (Berg, Lune, 2019, 121). Suriyeli kadınlara önce amaçsal örneklem sonrasında kartopu örneklem yöntemi ile ulaşılmıştır. Konunun ilgi alanına giren kişiler tespit edilip örneklem grubu ile görüşülmüş, görüşülen katılımcıdan sonra onun yönlendirmesi ile konu hakkında bilgiler verebilecek başka kişilerle iletişime geçilmiştir. Ocak 2022 tarihi itibarıyla Türkiye’de ikamet eden geçici koruma kapsamındaki Suriyeli nüfus 3 milyon 752 bin 889’dur. Bunların 1.725.601’ini kadınlar oluşturmaktadır. Ankara’daki Suriyeli nüfusu 100.776’dır (İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı). Ankara’nın farklı semtlerinde oturan 20 Suriyeli kadın oluşturmaktadır. 20 Suriyeli kadın ile farklı zamanlarda görüşmeler yapılmış, ardında da bu mülakat verileri çalışmanın hedefleri doğrultusunda analize tabi tutulmuş ve

yorumlanmıştır. Kadınların mahremiyeti ve güvenlikleri göz önünde bulundurulduğundan bu makalede görüşülen kadınların gerçek adları verilmemiştir. Katılımcılar, K1, K2, K3 biçiminde isimlendirilmiştir. Çalışmada, gözlem, görüşme, odak grup görüşmesi ve döküman incelemesi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, 125-202). Katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşmelerle ulaşılabilecek nitel verilerin değerlendirilmesiyle daha güvenilir sonuçlara ulaşılabileceği düşünülerek bu tekniklerle veri toplanmaya çalışılmıştır. Derinlemesine görüşme ile Ankara'daki Suriyeli kadınların göç öncesi ve sonrası dini inanç ve pratiklerinde meydana gelen değişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece kadınlar düşünce ve davranışlarını tüm yönleriyle anlatabilmiştir. Kadınlardan izin istenerek görüşmeler hem kayıt altına alınmış hem de not tutulmuştur. Türkçe bilmeyen Suriyeli kadınlarla görüşmeler, tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler, dış faktörlerden en az etkilenildiği ve kadınların kendilerini rahat ifade ettikleri yerlerde yapılmıştır. Görüşmeler, 45 dakika ile 3 saat arasında değişmiştir.

Verilerin analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu çözümlemede, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021, 243).

Bulgular

Demografik Veriler

Araştırmanın katılımcılarına ilişkin demografik verilerine bakıldığında, kadınların Ankara'daki ikamet süreleri 1 ile 6 yıl arasında değişmektedir. Kadınlar 15- 62 yaş aralığındadır. Kadınların doğum yerleri İdlib, Halep, el-Bab' dır. Kadınların iki tanesi okuma yazma bilmemekte, iki tanesi Türkiye'de lise öğrenimini devam ettirmekte, iki tanesi üniversite mezunudur. Diğerleri 3 ile 9 arasındaki farklı sınıflara kadar okuyup okulu çeşitli sebeplerle bırakmıştır. İki öğrenci haricindeki katılımcıların hepsi evlidir. Kadınlardan biri çocuk sahibi değilken diğerlerinin ortalama 4-6 arasında çocuğu vardır. Ailedeki kişi sayısı ortalama 5-7 kişidir. Genel itibariyle kadınların eğitim seviyeleri düşüktür. Göç etme nedeni, savaştır. Türkiye'yi tercih etme nedenleri ortak dini inanç, fiziki ve kültürel yakınlık ve daha önce akrabalarının buraya göç etmiş olmasıdır. Göç süresince kadınlar, maddi manevi kayıplar yaşamışlardır. Zorunlu göç sürecinde yalnızca ekonomik açıdan zorluk çekmeleri ya da sosyal statülerinde bir

gerileme yaşamlarının ötesinde sevdiklerini de kaybetmenin acısıyla baş etmek durumunda kalmışlardır. Dil konusundaki sorunlar, hala Suriyeli kadınlar için en büyük engeldir.

Suriyeli Kadınların Dini Yaşam Bilgileri

Kadın katılımcıların ülkelerinde ilk dini eğitim aldıkları yerlerin aile ve okullar olduğu görülmektedir. Din eğitiminin ilk kaynağını anne ile baba yani aile kurumu oluşturmaktadır. Kendileri ile görüşme yaptığımız Suriyeli kadınların tamamı, dini eğitimlerini ilk olarak aileden aldıklarını belirtmiştir. Özellikle ailenin, çocuğun dini kimliği üzerinde baskın bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu konuda K 7,

Bizde dini eğitim için özel bir yere gidilmez. Anne babalar, zaten dinini, ibadetlerini, Kur'an okumayı çocuklarına ailede öğretir. İlkokulda da ilk 4 yıl dini öğretim yapılır. Önce ilk yıllarda Kur'an okuma ve dini bilgiler, okuma yazma öğretilir sonra genel derslere ağırlık verilir. İsteyen sonra araştırıp okumasını yapar. Ben dini konulara meraklıydım. Bu yüzden kitaplardan da çok şey öğrendim. Kendim okudum.

Görüldüğü gibi din eğitim-öğretimi okullar aracılığı ile yapılmaktadır. Katılımcılardan ilk Kur'an okumayı ilkokulda öğrendiklerini belirtenler de olmuştur. Suriye'deki okulların dini eğitimin merkezlerinden birini oluşturduğu görülmektedir. Suriye'de dini sosyalleşme ve bilgi edinme merkezlerinden biri de camilerdir (Akkır, 2019, 961). Fakat kadınların camiye gitme alışkanlıkları bulunmamaktadır. Kadınlar, Suriye'deki dini eğitimin Türkiye'den daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, bildikleri şeyhlerinden ve dindar olarak gördükleri, dini bilgilerine güvendikleri kişilerden de dini bilgileri öğrenmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Göç ettikten sonra Türkiye'de dini bilgiye olan ihtiyaçlarını nasıl giderdikleri sorulduğu zaman, K 17 düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

Din ile ilgili bir problemimiz olduğu zaman, burada bizimle gelmiş, yaşayan şeyhlerimiz var. Yani hocalarımız var. Dini bilgisi çok iyi olan, güvenilir insanlarımız var. Onlara ulaşabiliyorsak, onlardan bilgi alıyoruz. Ulaşamıyorsak da dini kitaplardan öğreniyoruz.

Suriyeli kadınlar, karşılaştıkları dini sorunların çözümü için dini bilgilerine güvendikleri insanlara danışma ya da kitaplara başvurma yolunu izlemişlerdir. Bunun yanı sıra Suriyeli kadınların kendi aralarında birer sosyalleşme aracı olan dini toplantılar yoluyla bir araya geldikleri görülmüştür. Kadınlar, dini vaazlar etrafında, dini duygularını canlı tuttuklarını ve dini yoğunlaşma yaşadıkları için kendilerini iyi hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu konuda K 8,

Biz sürekli hatim iniyoruz. Biz Suriyeli kadınlar, burada bir yer ayarladık. Hepimiz belli günlerde buraya gelerek, hem sohbet ediyoruz hem Kur'an okuyoruz. Çok güzel oluyor. Çocuklarımızla gidiyoruz bazen. Kendi kadın Suriyeli hocamız var. Kur'an bilmeyenler, Kur'an okumayı öğreniyor bilenler de hatim yapıyor ya da mukabele yapıyoruz. Çok zevkli inan ki. (Bana telefonu göstererek) Whatsapp grubumuz var. Bazen de telefondan canlı yayımla özel dini programlar ayarlıyoruz.

Kadınlar, komşuları ile dini sohbet ve hatim programı düzenlemek için bir araya geldiklerini böylece hem sosyalleştiklerini hem de bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Türkiye'de iken daha fazla kadın din görevlisine ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir.

Suriyeli Kadınların Dini İnançlara Bakışı

Yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda, kadın katılımcıların, genel olarak iman esaslarına karşı bir inançsızlık durumu ile karşılaşmamıştır. Hatta bu tür sorulara anlam vermede zorlanmışlar, garip buldukları gözlenmiştir. Katılımcıların tamamı kendinin Müslüman olduğunu beyan etmiştir. Suriyeli kadınların hepsi Allah'a inandığını, ölüm ötesi inanca sahip olduğunu ifade etmiştir. Göçle birlikte yaşadıkları olumsuzlukları dile getiren K 3,

İman esaslarına ahirete hepimiz inanırız. Ama göç ve savaştan sonra iyi ki ahiret var diyorum. İyi ki hesap var. Cennet, cehennem var. Burada bize çektirenlerin hesap vereceği makam var ki biz sabrediyoruz. Hayatımız çok değişti. Alt üst oldu. Bize bunu yaşatanlar Allah'a hesap verecek. O'nun adaletine inanyoruz.

Katılımcı kadınların karşılaştığı olay ya da sorunlara kendilerinden bir şeyler katarak yorumladıkları görülmüştür (Pargament, 1990, 198). Ahiret inancının sıkıntıları göğüslemede önemli olduğu dile getirilerek ilahi adalet beklenmektedir. Suriyeli kadınların göçten sonra karşılaştıkları zorluklar karşısında Allah'a yöneldikleri, dinden teselli ve rahatlama buldukları anlaşılmaktadır. Göç sürecinde yaşanan zorluklar ve travmalara bağlı olarak, yaşadıkları zorlu süreçte zaman zaman kaderi sorguladıkları gözlenmiştir. Göç sonrasında çok sıkıntılar yaşadığını belirten K 9, duygularını şöyle ifade etmiştir:

Kocam Suriye'ye sınır dışı edildi. Zaten savaştan kaçıp gelmişiz. Buraya gelince de bir sürü olaylar başıma geldi. Ben de ilk zamanlar Allah'a kızdım. Niye bunlar bizim başımıza geldi diye. Yaşadığımız belaları hak edecek kadar kötü müydük dedim. Öfkeliydim. Ama şimdi geçti artık. Alıştum halimize. Tövbe ettim.

Özellikle savaş ve göçün olduğu ilk zamanlar, Allah'a sitem etme şeklinde bazı dini krizlerin yařandđđı anlaşılmaktadır. Travmanın etkisiyle yaşadıkları olayların başına gelmesine izin verdiği için Allah'a öfke duyulmuş sonra pişman olunmuştur. Bunun yanı sıra çektikleri sıkıntılarını, kutsal yönden tanımlayarak kendi kendilerine sabır telkin edenler de vardır. Bu konuda K 6 düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

şu an ülkemizden mecburen hicret ettik. Dua ediyoruz, sabır ve yardım istiyoruz. Duayı her zaman ederim. Başım daralsa da dua ederim, daralmasa da dua ederim. Zaten sabır ve dua dışında başka yapacağımız bir şey yoktur. Aynı peygamberimiz gibi. Onun hayatı bizim için en iyi örnek. Böyle düşününce sabrımız artıyor.

Katılımcıların göç tecrübelerini Hz. Muhammed'in, Medine'ye hicretine benzeterek kendi yaşadıkları göç sürecini tanımlama yoluna gittikleri görülmektedir.

Kadınlar, zor bir durum ile karşılaştıklarında, başlarına gelen bir felaket durumunda Kur'an okuyup dua ettiklerini belirtmişlerdir. Bu konuda K 5,

Suriye'de savaş varken benim yařadđđım eve bomba yağdı. Ben evde uyuyordum. Evimi, her şeyimi bırakıp ablamın evine geçtik. Ama orada da güvensizlik yaşayınca göç etmek zorunda kaldık. Buraya gelince ben psikolojik olarak tedavi olmak istedim. Doktora gittim. Bana ilaçlar verdi. Ama ben kullanmadım. Daha kötü oldum. Sürekli halsizlik yaşıyor ve uyumaya ihtiyaç duyuyordum. İlaçlarımı kullanmadım. Bir daha doktora da gitmedim. Bana Kur'an iyi geldi. Kur'an şıfası diyorum ben buna.

Kadınlar, göçten kaynaklanan problemler ile de baş edebilmek, bu tür psikolojik rahatsızlıktan korunmak için Kur'an ve duadan destek alarak tedavi olduklarını belirtmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu duanın kendilerine güç verdiğini ve sabırlarını arttırdđđını ifade etmiştir. Dua, sabretmeyi olumlu etkilemekte, hayatın sıkıntılarına karşı güçlü durmaya yönlendirmekte, Allah'a sđđınan bireyin iç huzurunu sađđlamaktadır (Hökelekli, 2012, 50-55).

Katılımcıların çoğunun fatalist (yazgıcı) bir kader inancına sahip olduğu, Allah'ın bunu yazdığı için başlarına geldiğini düşünmektedirler. Bu konuda K 2,

Bu başımıza gelenler, kader. Allah böyle istedi. O ne takdir ettiyse olur. O yüzden böyle oldu. İmtihanımız bu. Ama sizin de diğer Müslümanların da imtihanı. Siz de bizi misafir etmekten dolayı imtihanıdasınız. Bunda da hayır var. Ama her şey çok güzel olacak zaten, değişecek. Mehdi gelecek. Mehdi Suriye'den çıkacak. Kıyamet öncesi Müslümanlar güçlenecek. Zaten kıyamet dehşetini bizler görmeyeceğiz. Zalimler, kafirler görecek. Bu yařadđđımız sıkıntılar bizim hanemize sevap olarak yazılacak. Biz bu durumdan kurtulacağız.

demıştır. Göç olgusunu imtihan olarak değerlendirenlerin yanı sıra sıkıntılarla dini başa çıkma yöntemi olarak mehdi, ceza, mükafat gibi düşünce ve beklentileri de bulunmaktadır. Kadınlar, başına gelenlere teselli bulmak için hayatı anlamlandırma ve dinden destek alma ihtiyacı hissetmektedirler. Zira anlam kazandırıcı bir sistem olarak din, anlaşılması zor konu ve olaylara bir anlam verir ya da onları insanın kabul edebileceği bir şekilde sokar. Dinin bu işlevi özellikle insan hayatını derinden etkileyen olaylarda kendini güçlü bir şekilde hissettirir (Hökelekli, 2012, 61).

Suriyeli Kadınların Dini Pratiklere Bakışı

Katılımcıların, namaz ibadetinin yerine getirilmesi gerektiğini belirtmelerine rağmen düzenli namaz kılmalarını ifadeye çekingen davrandıkları gözlenmiştir. Yaşar'ın araştırmasına göre (2019,72-73), göç öncesi kadınlarda beş vakit namaz kılma oranı % 59.4 iken göç sonrası namaz kılma oranı % 53.8 olmuştur. Bu durum erkeklerde ise, göç öncesi beş vakit kıldığını belirtenlerin oranı % 56,9 iken göç sonrasında % 57.5'tir. Bu çalışmada kadınların göç sürecinden sonra dini pratiklerin uygulanmasında bir düşüş olduğu görülmektedir.

Namaz konusunda kadınların düşünceleri sorulduğu zaman hepsi dinin gereği olduğunu ifade etmiştir. K8,

Ben de eşim de önceden de Türkiye'ye gelince de düzenli namaz kılarız. Bu hiç değişmedi

ifadesini kullanırken, K4 çocuklarının namaz konusunda zorlandığını belirtmektedir,

Ben namaz kılarım her zaman. Eşim bazen kılar. Çocukların da kılmasını istiyorum ama onlara bazen zor geliyor. Takip ediyorum mecburen onları

Aslında göçten sonra yaşanan zorluklar karşısında dini ibadetlerde artış olması beklenebilir. Bu durum, kişinin sahip olduğu kültür, hayatı algılama, anlamlandırma süreci ve dini yaşam biçiminin farklılığı ile açıklanabilir. Ayrıca kadınlar, kandil gecelerinde oruç tuttıklarını, o güne has müşterek namaz ibadetini gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Kadınlara bayram namazı kılma durumları sorulduğunda, K11,

Bayram namazlarında biz kadınlar camiye gitmeyiz. Erkek ve erkek çocuklar gider. Eve yakın ya da merkezdeki en büyük camiye gidilir. Çok kalabalık olur, cemaat avluya taşar. Biz kadınlar onlar gelinceye kadar evde bayram yemeği hazırlarız. Namazdan sonra erkekler eve gelir. İlk önce ev halkı birbirinin bayramını kutlar. Büyüklerin ellerini öperiz. Yemek yeriz. Özel yemekler yaparız. Et yemeklerimiz

vardır. Tatlılarımız, özellikle şerbet tatlılarımız vardır. Çok güzel olur bizim yemeklerimiz. Sonra da kabir ziyareti yapılır. Ölenlerimiz anılır. Kadınlar normalde pek kabir ziyaretine gitmezken son zamanlarda gitmeye başlamıştı. Oralar tenha yerler olunca kadınlar gitmezdi. Ama bayramlarda anne baba kabirleri ziyaret edilir.

İnsanların geçmişle bağını devam ettirdiğini gösteren bu ziyaretlerle hem ölmüş yakınları ile özlem giderildiği hem de bayram günlerinde anıldığı görölmektedir. Kabir ziyareti toplumumuzda da yaygın olan bir uygulamadır. Bu ortak ritüeller, aynı dini inanişaya sahip iki toplum arasında benzer uygulamaların olduğunu göstermektedir.

Bayram namazlarında kadınların evde kalıp hazırlıklar içinde oldukları, camiye gitmedikleri görölmektedir. Bayramların Suriye’de en önemli sosyalleşme araçlarından biri olduğu görölmektedir. Bu konuda K3,

Çok zevklidir bizim bayramlarımız. Biz bayramları çok özleriz. Bayramlar bizim için çok özeldir. Biz evlerimizi süsleriz. Sokaklarımız değişik süslerle, çiçeklerle, fenerlerle süslenir. Herkes en özel kıyafetlerini giyer. Evlerimizi bayrama özel olarak temizleriz. Herkes birbirinin evine gider, ziyaret eder. Gelen bütün misafirlere yemek koyarız. Upuzun sofralar kurulur herkes gelir ilk gün özellikle. Helva yaparız. O helvaları burada yapamıyoruz. Malzemeleri ayırır. O yüzden yemeklerimizin asıl tatlarını özlüyoruz. Bize gelen misafirlere de ayrıca gideriz. Gitmek zorundayız. Çünkü bize gelse dahi iade etmediğimiz için küser. Kalabalık gideriz hem de. Bir de bayram bizde 10 gün sürer. Öyle birkaç günde bitmez. Zaten akraba çok, misafir çok.

Türkiye’deki bayramları kendi bayramlarıyla karşılaştıran K 3, buradaki bayramları sönük bulmaktadır.

Sizde bayramlar bizimki gibi değil. Sizde bayram var mı yok mu belli değil. Tatil olarak görüyorsunuz. Biz burada kendi akrabalarımızı, tanıdıklarımızı çağırıyoruz bayramlarda eğlenelim diye. Burada sokaklarda hiç değişiklik olmuyor bomboş oluyor hatta. Pek ziyaret etmiyorsunuz birbirinizi. Daha yalnız geçiriyorsunuz.

Bayramın Suriyeli kadınlar için özel anlam taşıdığı görölmektedir. Özlemle beklenen bayramlar, en önemli sosyalleşme günleridir.

Hac ve umre yapmaya ilişkin katılımcıların tutum ve davranışlarına bakıldığında katılımcıların bir kısmının hac ve umre yaptıkları tespit edilirken önemli bir kısmının da (çok istemelerine rağmen) yapamadıkları görölmüştür. Hac ve umre yapan K 8,

Allah’ıma şükürler olsun ki hac yapmak nasip oldu eşime ve bana. Gittik, gördük o güzel yerleri. Allah gitmeyenlere de nasip etsin inşallah. Keşke imkanım olsa da çocuklarımla tekrar gitsem.

Hac ve umre ibadetini yerine getirmeyen kadınlar, oraya gitmeyi özlemle dile getirmişlerdir. Hac ve umre yapmayan K 17,

Umreye de gitmedim, hacca da gitmedim. İnşallah Allah nasip eder umreye gitmeyi istiyorum öncelikle. Ondan sonra Allah nasip ederse hacı gerçekleştirmek isterim. Kutsal toprakları göreyim, orada namaz kılayım.

Katılımcılardan umreye gidenlerin görüşleri sorulduğu zaman, K 11

Hacca gitmedim. Ama umreye gittim. Allah tekrar nasip eder inşallah ama zor artık. Para lazım. Orada çok duygulandım. Peygamberimizin gittiği yerleri gördüm.

Suriyeli kadınlarda kendi adına kurban kesme eğiliminin yaygın olmadığı görülmektedir. Kurban kesmeyi tercih eden olduğu gibi maddi imkansızlıklar nedeniyle kesemediğini belirtenler de olmuştur. Bu konuda K 7,

Dinimizde kadınlar da kurban kesebilir zaten. Maddi durumumuz orada iken çok iyiydi. Ben Halep'te iken kurban keserdim her yıl.

Kadınlardan kurban kesmek istediğini belirten K13,

Ben kesmek isterdim her zaman. Birkaç yıl kendi adıma kestim ama her yıl maddi durumumuz iyi olmadığı için kesemedim.

Katılımcıların oruç tutmaya ilişkin tutum ve davranışlarında da çeşitlilik bulunmuştur. Sadece farz olan Ramazan orucunu tuttuğunu belirtenler olduğu gibi, Ramazan ayı haricinde bazı günlerde tutanlar ya da hastalığı nedeniyle tutmak istediği halde sağlığının izin vermediğini belirtenler de olmuştur. Göç öncesi ve sonrası için bir farklılık görülmemektedir.

Ramazan orucunu tuttuğunu belirten K12,

Evet, her yıl Ramazan ayındaki tüm farz olan oruçlarımı tutarım şükürler olsun. Çocuklarımı da öyle yetiştirdim. Onlar da oruçlarını tam tutarlar. Bu gurbet ellerde güzel ramazanlar yaşamaya çalışıyoruz ailecek.

Oruç konusunda hassasiyetini belirten K10,

Hepsini tutmaya çalışıyorum. Suriye'de de öyleydi burada da öyle. Hastalık dışında çoğu günlerimi tutmuşumdur. Çocuklarımı da öyle alıştırdım. Onlar da tutarlar her Ramazan.

Suriyeli kadınlar, Türkiye'de oruç ibadetinin evlerde, akraba ve komşular arasında sıkışık kalan bir ibadet biçimi olarak gördüklerini de ifade etmişlerdir.

Katılımcıların hepsi düzenli zekât ve sadaka vermek istediklerini ifade etmişlerdir. Fakat ekonomik durumunun bu ibadeti yerine getirecek imkânlarının olmadığını söylemişlerdir. K 10,

Zekat ve sadaka verecek kadar param olmadı hayatta. Fakat olsaydı emin olduğum ve ihtiyacının olduğuna inandığım yerlere ve kişilere mutlaka verirdim.

Suriyeli kadın katılımcıların göç ettikten sonra dinsel yaşamlarında değişiklik olup olmadığını anlamak için öznel dindarlık durumlarının değerlendirilmesi istendiğinde, K 14,

Kendimi dindar görüyorum. Herhangi bir değişiklik olmadı. Evet, bu ülkede de kendi ülkemde de dini vecibelerimi yapmaya çalışıyorum

Kendi dindarlığını değerlendiren K 1,

Burada daha fazla dindar hissediyorum kendimi. Yani ruhen dinime daha fazla bağlıyım. Buraya geldik Allah'ıma çok şükür savaştan sonra.

diyerek ya olumlu yönde değiştiğini belirtmişler ya da değişmediğini ifade etmişlerdir.

Zorunlu göçten kaynaklı şu anda içinde yaşadıkları yabancı sosyo-kültürel ortamın, bazı katılımcıların öznel dindarlık algılarını olumsuz yönde etkilediği de görülmüştür. K 12,

Evet inanç ve ibadetlerimde değişiklikler oldu. Kendimi Suriye'de iken daha dindar hissediyordum. Burada iyice koptum.

Bu konuda genel bir değerlendirme yapan K 15,

Suriyeliler buraya gelince dindarlıkları olumsuz yönde etkilendi. Dini yaşamada da istekli değiller. Suriyeliler özellikle gençlerimiz değişmeye başladı. Kılık kıyafette daha rahat, açık kıyafet tercih ediyorlar. Suriyeli kızlar erkeklerle tokalaşmaya başladılar. Türkiye'de kadın erkek ilişkileri daha rahat.

Yeni kültürel çevrenin değişmesiyle dindarlığın olumsuz etkilendiği şeklinde bir yaklaşım sergilenmektedir.

Suriyeli Kadınlara Göre Sosyo Kültürel Değişim

Kadınların hem kendilerinin hem de kızlarının giyimlerinde ve toplumsal davranışlarında yaşanan değişimlere bakıldığında, kadınlar, göç sonrasında değişim yaşamışlardır. Bu durum, aynı inanca sahip farklı kültürel yaşam içerisinde olan bireylerin etkileşimi halinde kadınların etkilenmiş olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların, göçle birlikte giyim tarzlarında da değişim yaşanmıştır. Bu konuda katılımcı K 20,

Ben buraya geldiğimde çocuktum. Şu an liseye gidiyorum. Başım açık. Ama ileride kapanmayı düşünmüyorum. Ailem beni serbest bırakır. Ben bu halde kendimi güzel hissediyorum. Bana başımı kapatmak yakışmıyor. Lisedeki arkadaşlarımızın çoğu açık zaten.

Suriyeli ailelerde kadınlar kızlarının başlarını örtmelerini istemekte, bunu Allah'ın emri olarak görmekte-dirler. Katılımcı K 16,

Biz çocuklarımızın kızlarımızın başlarını kapatmalarını söylemeye gerek duymayız. Çünkü ailede verilen terbiyede büyüyünce kapatacaklarını bilirler. Ona göre eğitim alırlar. Ama yine de kapatmam derse bunu istemeyiz. Kapatmalarının gerektiğini anlatırız. Bu, Allah'ın emri çünkü.

Suriyeli ailelerde, ebeveynlerin dini eğitim konusunda çocuklar üzerindeki etkisinin yoğun olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklar için rol model oldukları düşünüldüğü için anne-babanın dini vecibelerini yerine getirirken çocuklarının bu davranışları sergilemeleri beklenmektedir. Bu durum, dini değerlerin aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Başka bir araştırmada bu durum benzeşme olarak ifade edilerek bu değişimin, giyinme tarzında oluşan kültürel etkileşimin, tek taraflı bir yönde olmadığı yerel halk kadınlarının da dış giyiminde göçmen kültürün izleri görüldüğü belirtilmiştir (Yeter, 2018, 100).

Bu konuda yorum yapan K 6,

Kadınlarımızın giyimleri Türkiye'de değişti. Bu konuda ben de değiştiğime inanıyorum. Burada renkli de giyinebiliyoruz. Tek tip elbise giyinmekten çok daha iyi.

Görüşmeler esnasında kadınların çoğunlukla renkli manto tercih ettikleri görülmüştür. Ferace giyen kadın sayısı oldukça azdır. Bu da kadınların giyim kuşamda kültürel etkileşimin etkisini göstermektedir.

Kadınlar göç öncesi ve sonrası yaşamlarının değiştiğini, kendilerinin ve kızlarının Türkiye'deki sosyo kültürel hayattan olumsuz yönde etkilendiklerini düşünmektedirler. Katılımcı K 8,

Buraya gelince kızlarımız değişti. Bazı komşuların kızları başını örtmek istemiyor. Orada iken böyle bir şey yoktu. Bütün kızlar başlarını örteceğini bilirdi. Giyimleri değişti kızların. Bir de kız-erkek arkadaşlıkları çıktı. Burada kızların erkek arkadaşları olmaya başladı. Benim liseye giden kızımın erkekle arkadaşlık yaptığını, flörtü olduğunu duydum. Önce çok şaşır-dım. Sonra kızım-la konuştum ama fikrini

değiştirmedim. Okul idaresine gittim. Ama en sonunda kızımın okumasını da istediğim için okuldan aldım ve başka bir okula verdim. Hem kızlar hem de kadınlarımız değişti. Türkiye’de kızlar da erkekler de bu konuda çok rahat hareket ediyor. Bizim garibimize gidiyor. Kızlarımız tekrar Suriye’ye dönmek istemiyor. Burada rahatlar, kendilerini daha rahat hissediyorlar. Orada iken kızın yalnız dışarı çıkması ayıptı. Bizim zamanımızda evli bile olsa kadınlar yalnız dışarı çıkamazdı. Kızlar hiç çıkmazdı. Kötü derlerdi komşular. Adımız çıkacak diye çıkmazdık biz.

Suriyeli kadınlar, Türkiye’deki kadınlar ile kendilerini karşılaştırmaktadırlar. Kendilerinin de göç sonrası buraya geldiklerinde değiştiğini ifade eden K7, iki ülke hakkında şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

Türk kadınları çok rahat harekt ediyorlar. Erkeklerle aynı hakları var. Mirastan erkekle aynı hakkı aldıklarını yeni duydum. Çok şaşırdım. Bizde erkekler kızlara miras vermez. Kızlar da istemez, ayıptır. Erkek verecek olsa bile kendi payının yarısını alır. Ama genelde alınmaz. Burada Türk kadınları çalışıyor, okuyor. Suriye’de kadınların çoğu çalışmaz. Kendilerini ailelerine adarlar. Burada kadınlar ev işlerini başkalarına yaptırıyorlar hep. Kendilerine güvenleri var. İstediklerini rahatlıkla yapabiliyorlar. Atlarında arabaları var, istedikleri yere gidiyorlar. Kocalarından razı değillerse boşanıyorlar. Bizde boşanma da ayıptır. Kimse istemez boşanmayı. Kocası dövse bile boşanma olmaz. Burada polisi çağırıyorlar. Hemen polis geliyor. Bu yüzden kocaları bir şey yapamıyor. İstedikleri gibi giyiniyorlar. Bizim kızlar da onlara özeniyor. Zaten buradan evlenmek istiyorlar. Suriye’ye dönmek istemiyorlar. Evlilikte artık genç kızlar Türk erkekleri tercih ediyor. Çünkü kızlar Suriye’ye dönmeyip Türkiye’de kalmak istiyorlar. Evlendikten sonra akraba olup buradan nüfus kağıdı çıkaracaklar. Hem maddi sıkıntı olmayacak. Burada hak sahibi olmak istiyorlar.

Türklerle evlilik, genç kızlar için yasal statü ve hakları elde ederek kendini güvende hissetme, politik ve ekonomik baskılardan kaçmak için bir çıkış yolu, zor yaşam koşullarına karşı bir çözüm olarak görülüp tercih edilmektedir. Bu yüzden Suriyeli genç kızlar Türk erkeklerle evliliği tercih etmektedir. Kızların Türkiye’de daha rahat hareket ettikleri düşünölmektedir. Geleneksel ilişki etkinliği azalırken, değişime gösterilen direnç kısmen kırılmış olmaktadır.

Evleneceği kişilerde aradıkları özelliklerin neler olduğu sorulunca kadınlardan K 14, *İyi aileye sahip olması bizler için önemli. Dürüst olmalı. İşi olmalı, beni ve çocuklarımı geçindirmeli.*

Evleneceği kişinin ibadetleri hakkındaki düşünceleri sorulduğunda,

Namaz önemli ama namaz kılmasının gerekliliğini söylemeye gerek yok ki. O zaten olmalı. Sormaya ihtiyaç yok. Ben de eşim de namaz kılıyoruz şükür. Hem de beş vakit.

Namaz kılmıyorsa peki dendiğinde (duraksayarak)

Olmaz. Namazı kılar. Başka türlü olmaz.

demıştır.

Görüldüğü gibi eş seçiminde dinin gereği olarak zaten namaz kılınacağı düşünülerek dillendirilmemiştir bile. Eşin namaz kılması önemli görülmektedir.

Fakat K 20, bu konuda farklı düşünmektedir.

Evleneceğim kişi, önce yakışıklı olmalı. Diploması ve işi olmalı. Türkiye'den de olabilir. Beni sevmesi gerekir. Benim de onu tabii ki.

diyerek göç edenlerin gittikleri toplumun yaşantı ve değerlerinden etkilendiğini göstermektedir. Bu ifadeler, liseye giden, ibadetler hakkında daha rahat bir tavır sergilediğini belirten, burada doğmamış ama çocukluğunu burada geçirmiş, eğitim hayatına burada devam eden Suriyeli bir katılımcıdır. Bu görüşmeler, göçün, dini algı ve davranışlarda birtakım kırılmaların meydana getirdiğini, kaynağını gelenekten alan dinsel yaşantıların da zayıflamaya başladığını göstermektedir. Bu yüzden göç, gelenekten farklı, yeni kadın hayatları ortaya çıkarmıştır.

Suriyeli Kadınlara Göre Din Özgürlüğü

Yapılan görüşmelerde katılımcıların Türkiye'de iken dini ibadetlerini özgür bir biçimde uygulayabildiklerini, bu konuda sıkıntı yaşamadıklarını, başka bir ülkeye gitmeye ihtiyaç hissetmediklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda K 8 düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

Biz Suriye'den kaçıp önce Lübnan'a gittik ama orada hiç özgür değildik. Orada Müslüman Sünnilere baskı var. Sonra uçakla oraya yerleşmeden Türkiye'ye geçtik. Burada hem akrabalarımız var hem de ezan sesi duyuyoruz. Dini ibadetlerimi yaşamakta hiç sıkıntımız yok. Türkiye'ye gelince din özgürlüğünü yaşadık. Bu açıdan çok memnunum. Bu yüzden Batı ülkelerine de gitmek istemiyorum. Hatta ana dili benimle aynı olan diğer Müslüman ülkelere de gitmek istemiyorum. Çünkü burada ibadetlerimi rahat yapabiliyorum. Başörtümle rahat dışarı çıkabiliyorum. Biz Lübnan'da iken dışarı bile çıkamadık.

Görüşmecilerin üçüncü ülkeye gitme isteği, sosyo- ekonomik açıdan daha rahat olmaları ve çocuklarının daha iyi koşullarda yaşaması, daha iyi eğitim alması içindir. Avrupa'ya göç konusundaki düşüncelerini dile getiren K 1,

Türkiye'deki maddi sıkıntılar yüzünden, çocuklarımızın eğitimi için Avrupa'ya gitmeyi isterim. Oradaki akrabalarımız maddi açıdan buradan daha rahat. Bizi çağırıyorlar zaten. Ama biz ezanı duyamayacağız orada. Orada çocuklarıma nasıl sahip çıkacağım. Onlara benzer hayat yaşamak isterlerse ne olacak. Belki çocuklarımız gayri Müslimlerle ilişki kuracak. Belki arkadaş olacaklar belki dost, belki de eş. Çocuklarımızın Müslüman olmayan kişilerle evlilik yapmasını istemem. Bu endişelerim yüzünden gidemiyorum. Burada daha çok sıkıntı yaşıyorum belki ama oraya gidersem ailem çocuklarım açısından belki daha çok sıkıntı olacak.

Yukarıdaki katılımcıların ifade ettiği düşüncelerden hareketle geleneksel bir toplum yapısına sahip Suriyeli kadınlar, Avrupa hayat tarzının, kendi toplumlarında alışageldikleri din ve aile algısına zıt düşmesi sebebiyle birtakım endişeler taşımaktadırlar. Avrupa'da her ne kadar bazı maddi koşullar daha iyi olsa da kültürün temel yapı taşlarından olan aile, din, dil bağlılığı gibi manevi bağların zayıflayacağını düşünmektedirler.

Ailelerinin dağılması veya çocuklarının o toplumda asimile olması düşüncesi, Avrupa'ya göç düşüncesini engellemektedir. Türkiye'de iken yakın akrabalarla temas halinde bulunma, ortak kültür ortamı, müşterek dini inanç gibi özelliklerin Avrupa'da olmaması, insanları burada kalıcı olmaya iten unsurlar olarak görülmektedir. Orada ailenin savrulmasından endişe duymaktadırlar. Yani katılımcılar, dini sadece dinsel kimlik aracı değil, sosyo-kültürel kimliğin de temel etmeni olarak görmektedirler. Taştan'ın tespitine göre, araştırmaya katılan yurt dışında yaşayan aileler, yaşadıkları toplum ile kendilerinin farklı dine mensup olduğunu düşünerek, yeni neslin ancak kendi dinlerine aidiyetle korunabileceğini düşünmektedirler (Taştan, 1993, 76-77). Bunun yanı sıra Avrupa'da farklı dini inanca sahip olmadan dolayı yaşanan İslam karşıtlığı, ayrımcılık, nefret gibi olumsuz düşünceler farklı ülkelere gitmeyi engelleyici sebepler olarak görülmektedir.

Sonuç

Bilindiği gibi, Suriye'de Mart 2011'de iç savaş başlamış ve birçok Suriyeli, komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Göçmenlerin büyük bir bölümü ise Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenlerin yarısından fazlasını ise kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Göçle birlikte yaşanan bu değişim hem göç eden kişileri hem de göç edilen tarafı etkilemektedir. Bu bağlamda kadın göçmenlerin sorunlarının incelenmesi, göç dinamiklerini anlama ve buna uygun stratejiler geliştirme açısından önemlidir.

Burada hikayesi paylaşılan farklı sosyo-ekonomik ve kültürel geçmişlere sahip 20 Suriyeli kadının deneyimine bakılacak olunursa, göçün katılımcıların hayatında dini, sosyal, kültürel, ekonomik hayatlarında ve aile yapılarında değişimler yaşanmasına sebep olmuştur.

Kadın katılımcıların ülkelerinde ilk dini eğitim aldıkları yerlerin aile ve okullar olduğu görülmektedir. Aile, çocuğun dini kimliği üzerinde baskın bir etkiye sahiptir. Suriye'deki okulların dini eğitimin merkezlerinden birini oluşturmaktadır. Kadınlar, karşılaştıkları dini sorunların çözümü için dini bilgilerine güvendikleri insanlara danışma ya da kitaplara başvurma yolunu izlemektedir. Kadınlar, komşuları ile dini sohbet ve hatim programı düzenlemek için bir araya geldiklerini böylece hem sosyalleştiklerini hem de bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir.

Suriyeli kadınların genel olarak iman esaslarına karşı bir inançsızlık durumu ile karşılaşmamıştır. Kadınların göç sürecinde yaşadıkları zorlu süreçte başlarına gelen olayları ya imtihan olarak kabul etmekte ya da kaderi sorgulamaktadırlar. Kadınlar, göçten kaynaklanan problemler ile baş edebilmek, psikolojik rahatsızlıktan korunmak için Kur'an ve duadan destek alarak tedavi olmayı tercih etmektedir.

Suriyeli kadınlar, namazın kılınması gerektiğini düşünmektedirler. Fakat kendilerinin düzenli namaz kılmadığını ifade eden de olmuştur. Bayramların Suriye'de en önemli sosyalleşme araçlarından biri olduğu görülmektedir. Fakat bayram namazına iştirak söz konusu değildir. Katılımcıların bir kısmının hac ve umre yaptıkları tespit edilirken önemli bir kısmının da (çok istemelerine rağmen) yapamadıkları görülmüştür. Suriyeli kadınlarda kendi adına kurban kesme eğiliminin yaygın olmadığı görülmektedir. Katılımcılardan sadece farz olan Ramazan orucunu tuttuğunu söyleyenler olduğu gibi, Ramazan ayı haricinde bazı günlerde tutanlar ya da hastalığı nedeniyle tutmak istediği halde sağlığının izin vermediğini belirtenler de olmuştur. Göç öncesi ve sonrası için bir farklılık görülmemektedir. Katılımcıların hepsi düzenli zekât ve sadaka vermek istediklerini ifade etmişlerdir. Zorunlu göçten kaynaklı şu anda içinde yaşadıkları yabancı sosyo-kültürel ortamın, bazı katılımcıların öznel dindarlık algılarını olumlu, olumsuz yönde etkilediği ya da bir değişiklik yapmadığı görülmüştür.

Kadınlar göç öncesi ve sonrası sosyo-kültürel yaşamlarının değiştiğini, kendilerinin ve kızlarının Türkiye'deki hayattan etkilendiklerini ifade etmektedirler. Göçle birlikte giyim tarzlarında da değişim yaşanmıştır. Kadınlar, ülkeleri ile Türkiye'yi karşılaştırdıklarında burada kadınları daha rahat bulmaktadır. Kendilerinin de Türkiye'de iken dini ibadetlerini özgür bir biçimde uygulayabildiklerini ifade

etmişlerdir. Kadınların bir kısmı buradan ayrılıp Avrupa'ya gitme konusunda tedirginlik duyarken bir kısmı da eğitim ve ekonomik sebeplerle tercih etmektedir.

Sonuç olarak Suriyeli kadınların göçten önce ve göçten sonra dini tutum, anlayışlarında ve pratiklerinde farklılıklar meydana gelmiştir. Konunun uzmanları tarafından yapılacak çalışmalar ile zorunlu göçe maruz kalan kadınların gelişimlerini destekleyen, topluma uyum süreçlerini kolaylaştıran manevi açıdan güçlendirici çözümler üretilmelidir.

Kaynakça

Abuzer, C. (2011). Dinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 26. 143-153. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/harranilahiyatdergisi/issue/26248/276467>

Akgül, M.(2002). Türkiye' de Din ve Değişim, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Akkır, R. (2019). Din, sosyalleşme ve toplumsal uyum Suriyeli mülteciler örneği, *Şarkiyat*, 11/2, 953-971. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.575704>.

Berg, B.L., Lune, H.(2019). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. çev. Asım Arı. Konya: Eğitim Yayınevi.

Berger, P.L. (1995). Dini kurumlar, çev. Adil Çiftçi, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 425-465. Erişim Adresi: http://ktp.isam.org.tr/pdfdr/D00036/1995_9/1995_9_CIFTCIA.pdf

Bilgin, V. (2013). Din ve kültür, içinde: Din Sosyolojisi, editör: Mehmet Bayyigit, Konya: Palet Yayınları.

Castles, S., Miller, M.J. (2008). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Çapcıoğlu, İ.; Akın, M. ve Akyüz, N. (2018). Göç olgusunun dini ve toplumsal yansımaları: Kur'an'daki atıflar bağlamında. *Journal of History Culture and Art Research*, 7 (5), 596-605. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i5.1811>.

Çelik, C., Şahin, İ.(2006-2009). Kadın dindarlığı: Bir paradoksun söyledikleri, *Toplum Bilimleri Dergisi*, C.1-3, S.1-6, 141-166. Erişim Adresi: <https://toplumbilimleri.com/sayi/6d93c25c-28fe-4a3b-9ba8-59c77e610875.pdf>.

Erkan, E. (2016). Suriyeli göçmenler ve dini hayat: Uyum, karşılaşma ve benzeşme. Gaziantep örneği. *İlahiyat Akademi*. 3(4), 1-35. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/ilak/issue/28571/304861>.

Eyüpoğlu, O., Yıldız, M. (2016). Kur'an'ı anlamaya yönelik literal ve kültürel yaklaşımların sosyal değişmeye uyum açısından işlevselliği, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (3): 163-198. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/40505/485347>.

Francis, L.J. , Wilcox, C.(1998). Religiosity and femininity: do women really hold a more positive attitude toward christianity, *Journal Fort He Scientific Study Of Religion*, 37, 3, 462-469. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/1388053>.

Geçici Koruma Yönetmeliği. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>

Güçlü, İ.(2019). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Ankara: Nika Yayınevi.

Göç İdaresi Başkanlığı. Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. yokk

Hökelekli, Hayati (2012). İslam psikolojisi yazıları. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Kirman, M.A., Dölek, İ. (2020), Göç ve din: Disiplinlerarası bir yaklaşım, Ankara: Astana Yayınları.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Türkiye’de Geçici Koruma, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma>

Okumuş, E.(2006). Toplumsal değişme ve din, İstanbul: İnsan Yayınları.

Okumuş, E. (2020). Kadın dindarlığının sosyolojisi-Bir giriş denemesi, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20 (1), 129-164, <https://doi.org/10.33415/daad.666995>.

Pargament, K.(1990). God help me: Toward a theoretical framework of coping for the psychology of religion, *Research in The Social Scientific Study of Religion*, 2, 195-224.Erişim Adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF00938065>

Sağır, Z.(2018). Suriyeli kadın mültecilerde kültürel uyum, ruh sağlığı ve din, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.*

Subaşı, N.(2001). Gündelik hayat ve dinsellik, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.2, 239-267. Erişim Adresi: http://isamveri.org/pdfdrg/D01732/2001_2/2001_2_SUBASIN.pdf

Taştan, A. V. (2001). Göç, Sosyal Değişme ve Din. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (11) , 75-84. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eruifd/issue/5973/79364>

Tekin, H.H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-116. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/521/4777>.

Yaralıoğlu, Y. (2019). Suriyeli sığınmacıların dini sosyalleşmesi (Kilis Örneği). *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.

Yaşar, B. (2019). Göçün dini ve sosyal hayat üzerindeki etkisi (Suriye göçü–Harran konteyner kent örneği), *Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Şanlıurfa.

Yeter, E. (2018). Suriyeli göçmen kadınların dini-kültürel kimlik oluşturmalarında yerel dini kültürün etkisi: Kahramanmaraş örneği, *Antakiyat: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 1, 99-126. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/587650>

Yıldırım, A., Şimşek, H.(2021). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.